

TÓTH MIKLÓS BÁLINT

„tövit töröm s a gallya jut”

(Szerk.: Falusi Márton)

Századvég, 2025

Noha szakmai és közéleti beszélgetésekben időről időre, már-már toposzszerűen elhangzik a hazai szépirodalmi és politikai gondolkodás szoros egybefonódottságának ténye, valahogy úgy tűnik, hogy a tág értelemben vett eszmetörténeti kutatások mégsem a maga jelentőségének megfelelően kezelik a két szféra összekapcsoltságának kérdését. E felismerésen alapulva született meg a Falusi Márton szerkesztésében idén megjelent, „tövit töröm s a gallya jut” – *Magyar irodalom és politikai identitás* című tanulmánykötet. Ahogy a Századvég Kiadó gondozásában közreadott könyv előszavában Falusi rámutat, nem csupán az explicit politikai üzenettel bíró irodalmi szövegek válnak politikailag értelmezhetővé, hanem a kulturális hagyományban gyakorta az apolitikus alkotások is – szinte elkerülhetetlenül – politikai színezetű olvasatot kapnak.

Természetesen kár lenne tagadni, hogy az irodalom és a politikum közti kétirányú hatásmechanizmus vizsgálata összetett, interdiszciplináris látásmódot igényel, amely csak végiggondolt elméleti keretrendszer alkalmazásával vezethet sikerre. Éppen ezért remek döntésnek bizonyult, hogy a kötet elején egy módszertaninak látszó, ám a vonatkozó teoretikus dilemmákra érdemben reflektáló tanulmány kapott helyet. A Molnár Attila Károly által jegyzett írás fókuszában az eszmetörténeti megközelítések (pl. kontextualizmus, fogalomtörténet-írás, mentalitástörténet, szellemtörténet, New Historicism) világnézeti-filozófiai tekintetben szétartó sokasága áll, amelyből választva az adott kutató nem pusztán egy módszer, hanem egy jól körülhatárolható szellemi tradíció mellett is elkötelezi magát.

A következő két tanulmány a 19. századba kalauzol minket. Az elsőben S. Varga Pál a hegeli gondolkodás és a magyar nemzeti eposzkoncepció közti rokonságot elemzi. E letűnt, sokak számára anakronisztikusnak ható műfaj kapcsán láthatjuk, hogy Toldy Ferencnek, Kölcsey Ferencnek, Erdélyi Jánosnak vagy éppen Arany Jánosnak sok tekintetben a hegeli érveléssel párhuzamot mutató meglá-

tásai egyaránt arról tanúskodnak, hogy az ősmagyar hit elvesztése és a kereszténység felvétele igencsak problematikussá tette egy, a nemzettudat építése-kiépítése szempontjából kiemelkedő fontosságú eposzvilág létrehozását, ám a megoldások tekintetében már igencsak eltérő nézeteket vallottak. Ezután Máté Zsuzsanna Madách Imre két drámáját, *Az ember tragédiáját* és a *Mózeset* veti össze, mégpedig az eszmék alakulástörténetének formálódására koncentrálna.

A negyedik tanulmányban a kötet szerkesztő, Falusi Márton a nagy hatású konzervatív irodalomtörténész, Horváth János munkásságára fókuszálva az irodalomtörténet-írásnak a nemzeti gondolatra kifejtett hatását járja körül. Horváthot vissza-visszatérően foglalkoztatta az a – mai napig időszerű – kérdés, hogy „az esztétikai intenzitás és a politikai bölcsesség miként egyeztethetők össze”. E problémakör olyan jól ismert ellentétpárokban ölt és öltött testet, mint haza és haladás, hagyomány és fejlődés, nemzeti klasszicizmus és a Nyugat folyóirat újító szellemisége. A következő fejezetben Dergez-Rippl Dóra azt boncolgatja, hogy Babits alkotásaiban miként érzékelhető az általa nagyra becsült Arany János arisztokratikus irodalmi látásmódja. Mindketten érték-ként kezelték az (irodalmi) eleganciát, az elmélyültséget, a lelki érzékenységet, a lényegszemléltető tömörséget és az erkölcsi nemesiséget, s egyaránt irtóztak a közönségességtől.

A magyar szépirodalmi kánon egy másik fontos alakjáról, József Attiláról szólva Bókay Antal a költő „politikai-poétikai-személyes identitásformálódását” állította vizsgálódása középpontjába. A *Favágó* című vers 1929-es és 1930-as verziójának összehasonlításával Bókay szemléletesen hívja fel a figyelmet arra, hogy József Attila költészete idővel miképpen bővült karakteres politikai töltettel. A második változat, melynek egyik sora („tövit töröm s a gallya jut”) egyben a szóban forgó kötet címében is helyet kapott, sokat idézett felszólítása („döntsd a tőkét, ne siránkozz”) révén a mai napig bevett nyelvi fordulattal szolgál a hazai kapitalizmusellenes

politikai beszédmód számára. Távolabbról nézve azonban fontos megérteni, hogy a – túlnyomórészt marxista – ideológia és az analitikus terápiás megközelítés József Attila kései életszakaszában egy sajátos freudomarxista elméleti szintézis formájában állt össze.

Az ezután következő három tanulmány egyfajta irodalomtörténeti blokkot képez a kötetben. Az elsőben Kollarits Krisztina egy politikai megfontolásból indított folyóirat, a Napkelet esetét veszi szemügyre. A folyóirat-történeti munkában a szerző bemutatja, hogy a kezdetben a Nyugat ellenlapjának szánt kiadvány hogyan vált a későbbiekben színvonalas közlési felületté és inspiráló szellemi közeggé. Szász László a transzilvanizmus mint a „Trianon utáni erdélyi magyarság túlélésének legnagyobb projektuma” kapcsán meggyőzően bizonyítja, hogy politikai és irodalmi elgondolások nehezen szétszalaszthatóan formálták ezen eszme alakulását. Majd Gróh Gáspár az Illyés Gyula politikai-közéleti tevékenységéről szóló fejezetben hangsúlyosan veti föl azt a kérdést, hogy az élete túlnyomó részében ellenzéki alapállást magáénak tudó alkotó miféle megfontolások nyomán dönthetett mégis úgy, hogy az 1960-as években – az akkori politikai berendezkedéssel kapcsolatos averziói ellenére – elfogadta az „irodalmi vezérnek” kijáró társadalmi tekintélyt, erősítve ezzel a rezsim legitimitációját. Gróh értelmezésében Illyés magatartását mindenekelőtt három, számára kitüntetetten fontos érték, vagyis nemzeti elkötelezettsége, radikális demokrata érzülete és a társadalmi szolidaritás elve mozgatta.

Nem kevésbé összetett témát jár körül Mórocz Gábor, aki a kommunista ideológus és irodalmár, Király István otthonfogalmának változását vizsgálja. Mórocz érzékletesen demonstrálja, hogy minden módosulása és ellentmondása ellenére Király otthonkonceptiója következetesen gondolkodásának központi elemét alkotja, s rámutat arra, hogy marxista felfogásával összhangban az irodalomtörténész a beérkeztség lehetőségét az osztályharc és a forradalom sikeres kimenetelével kötötte össze. Az utolsó előtti tanulmányban Horváth Péter a hazai holokausztirodalom '74–75-ös fordulatáról ad átfogó képet. Az említett esztendő irodalom- és emlékeztörténeti jelentősége megkérdőjelezhetetlen, hiszen ekkortájt számos, a holokauszt témá-

ját feldolgozó nagy hatású mű született, köztük Ember Mária, Bárdos Pál, Moldova György, Kertész Imre vagy éppen Lakatos Menyhért tollából. A kötet zárásaként Kulcsár Szabó Ernő a szórakoztatás és az irodalom megváltozott viszonyának problémáját tárgyalja, pontosabban azt a kérdést teszi fel, hogy a napjainkban is zajló folyamat mi módon hat „az irodalom eredendően exkluzív szuverenitására”. Ezzel egyetemben Kulcsár azt fejtegeti, hogy az irodalmi szövegek születésekor az „önmegnyilvánítás személyes ambíciója” egyre dominánsabbá válik, s hogy az irodalmi tér formálódását mindinkább a „kockázatmentes élvezhetőség” és a „szórakoztató tetszés” elve határozza meg.

Ahogy a fentiekből is kiténik, a recenzeált könyvet kézbe vevő olvasó egy több értelemben is sokszínű munkával ismerkedhet meg. Habár a szépirodalmi és a politikai látásmódot vállaltan elegyítő tanulmánykötet mind a szerzőgárda akadémiai háttérét, mind az alkalmazott elméleti-módszertani megközelítéseket tekintve jobban köthető az irodalomtudományhoz és az irodalomtörténethez, mint a politikatudományhoz, a mű létrejöttében közreműködők mégis nagyfokú politikai érzékenységről tesznek tanúbizonyságot. Ez meg akkor is abszolút igaz, ha a kötet címében szereplő politikai identitás fogalma – kissé zavaró módon – inkább az írásokat lazán összekötő hívószóként, semmint azokban érdemben tárgyalt témakörként jelenik meg.

A kötet sokrétűsége a vizsgált írók és költők világnézeti különbözőségében is megnyilvánul. Ezzel összefüggésben nemegyszer roppant különböző politikai habitussal rendelkező alkotók kerülnek az egyes tanulmányok fókuszába. Ennek köszönhető, hogy az inkább konzervatív attitűddel jellemezhető Babitsnak és Aranyinak ugyanúgy helye van egy efféle gyűjteményben, mint a baloldali gondolkodású József Attilának vagy az ideológiailag nehezen besorolható Illyés Gyulának. Ilyen értelemben a kötet nem csupán a politikailag értelmezhető magyar szépirodalmi hagyomány gazdag és plurális jellegét bizonyítja, hanem akár ahhoz is hozzásegíthet minket, hogy tudatosítsuk magunkban a sok tekintetben szekértáborok szabdalta irodalmi tradícióink egységességében rejlő értéket. Emiatt úgy is fogal-

mazhatnánk, hogy integratív szemléletével a kiadvány a szó nemes értelmében politikaformáló szerepet is ellát.

Tudományos megalapozottsága és szakmai igényessége dacára a tanulmánykötetben olvasható munkák többsége nemcsak a politika és irodalom – vagy ez esetben inkább: irodalom és politika – témájával foglalkozó kutatók számára lehet fontos szakirodalmi forrás, hanem a két terület kapcsolata iránt nem szakmabeliként érdeklődő olvasók is számos érdekességet olvashatnak benne. Mindez azért is különösen fontos, mert a szépirodalom és a politika egyaránt a közösségi életünk, a közélet kiemelkedő fontosságú részei, amelyek szoros interakciója nélkül a magyar eszmetörténet alakulása, kulturális múlt- és jelenképünk egészen másként nézne ki. Pontosan emiatt érezhetjük úgy, hogy a könyvet tovább gazdagította volna, ha a benne található tanulmányok közé bekerült volna egy

vagy több, kortárs alkotást vagy szerzői életművet elemző szöveg, hiszen ezáltal még látványosabbá vált volna az irodalmunk és a politikai gondolkodásunk közti – a korábbi korokban tapasztaltakkal összevetve kétségkívül kevésbé intenzív – hatásmechanizmus folytatóságossága.

Mindez azonban semmit nem von le a kötet értékéből: a projektben részt vevő szerzők jóvoltából ugyanis kulcsfontosságú forrással bővült a hazai szépirodalmi örökségünk politikai aspektusait vizsgáló szakirodalom. Igényes szerkesztésének és a benne található tanulmányok szakzsargonról (többnyire) mentes stílusának köszönhetően a „*tövit törröm s a gallya jut*” című munka egyszerre gondolkodtató el és inspirálja az érdeklődőt a tárgyalt alkotások (újbóli) elővételére. Összegezve s kétely nélkül elmondhatjuk, hogy a gyűjtemény révén izgalmas utazást tehetünk a magyar szépirodalom politikával átítatott mélyrétegeibe.

SZEMES PÉTER

Tari István: A téboly sorozatvetőinél

IdőJel, 2025

Nemcsak választott újságírói hivatása, közösségi, közéleti szerepvállalásai, de egész eddigi alkotói életműve is igazolja Tari István szűkebb pátriája és a tiszai Délvidék magyarsága, annak sorsa iránti felelősségérzését. Ebből az elkötelezettségből fogant legutóbbi, *A téboly sorozatvetőinél* című könyve is, amelyben – önmaga és minden tanú emlékeztetésére, az ifjabb nemzedékek okulására és a nemzetársak, köztük elsősorban szándékoltan a Kárpátalján élők tájékoztatására – a délszláv háború személyes tapasztalatát összegzi. (E tekintetben a *Magyarok a szlávok háborúiban* alcím nem teljesen pontos, hiszen nem történeti áttekintést kínál, hanem a jelenleg is folyó orosz–ukrán konfliktus apropója, illetve – és ezzel kiegészíthetjük – a daytoni békeszerződés aláírásának harmincadik évfordulója kapcsán egy bizonyos, az egykori Jugoszlávia területén lezajlott összetűzés eseménymenetén vezet végig.) Az IdőJel Kiadó gondozásában megjelent, a szerzőtől megszokott módon több műfajú, korabeli sajtóhírekből, saját és másoktól származó

feljegyzésekből, interjúkból, levelekből, naplójegyzetektől összeállított, a prózai részeket találóan válogatott versekkel egybefűző, dokumentumokkal, plakátokkal, fotókkal és vizuális alkotásokkal kísért, azokkal teljessé tett korpuszú kötet aktualitása mellett hitelessége, a reflexiók idő- és térbeli közvetlensége miatt is igazi kuriózum, felépítése természetesen a kronologikus rendet követi.

A címadó, nyitó fejezet írásai ennek megfelelően a '80-as évek végétől 1991 teléig történeteket vesznek sorra, jól érzékeltetve a háború kitöréséhez vezető okokat, köztük a legfontosabbak egyikeként az értelmiségiek, művészek által is táplált, erősödő szerb nacionalizmust és birodalmi törekvéseket, valamint az uszítással kielezett etnikai feszültségek hatására meginduló harci cselekményeket. A tíznapos szlovéniai incidens nyomait – az „ellenesség” tudósítójaként – Szúnyogh Sándor muravidéki költő kalauzolásával személyesen is megnézhetjük a szerző, aki oly sokakkal ellentétben családjával végül a maradás mellett döntött, ám a behívóparan-

csot nem vette át (elmondása szerint ennek az volt a módja, hogy mozgósításkor nem szabadott a hivatalos laccímen tartózkodni), és hivatása, illetve a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségéhez csatlakozása miatt is valamelyest védettséget élvezett. Kialakult léhelyzetéről így vallott: „Voltaképpen a bujdosók is börtönben vannak. Mi – akik a bujdosást választottuk – most történetesen egy nem létező ország börtönében vagyunk...” (*Fantomország szerbtövise szúrja magyar lelkemet*).

A *nyilvánosság ereje* egység az 1996-os esztendő végéig a hátszág mindennapjaiba enged bepillantást. Tari István az első háborús években külön engedéllyel még eljuthatott a kaposvári Berzsényi Társaság rendezvényeire, szellemi emberként ott-hon Titelbe tartományi és Uzsicére országos szavalóverseny döntőjére vitte – később a színpadot választó – Teréz leányát, 65 esztendővel az első után 42 délvidéki író és Tornai József írószövetségi elnök részvételével megszervezte a Becsei Helikont (az 1993-as eseményről Varga Zoltán beszámolóját illesztette be), és Szabadkán önálló estjére is sor került. Mindeközben a hiperinfláció, a dinár teljes értéktelenedése mellett komolyabb egzisztenciális probléma is adódott számára, hiszen munkahelyén, a Képes Ifjúság hetilap szerkesztőségében felmondott neki Gobby Fehér Gyula, a Forum Könyvkiadó Intézet igazgatója (amiben legrosszabbul az esett, hogy író társ tette). A helyzet az óbecsei Petőfi Sándor Magyar Kultúrkör elnökségének átvételével rendeződött, amelynek javait is sikerült visszacserezni, ahogy a háborús viszonyokba is változást hozott a daytoni békeszerződés és az annak nyomán elfogadott amnesztortvény.

A *Hazugságra épült* darabjai 1998 végéig vezetnek tovább. A cím Jugoszláviára utal, arra a titói örökségre, amelynek fenntartásáért a háború kitört, és amelyről Magyarországon a hévízi Csokonai Társaság tanulmányi napjain és vasi látogatása alkalmából is beszélhetett a szerző, s ugyancsak üzenetértékű Nagyváradon adott nyilatkozatának kiemelt citátuma: „*Hagyománya van a szabad rablásnak, az etnikai tisztogatásnak*”. A beválogatott versek (*A közelítő nyár, Egy lapát parázs, Naponta*) pedig a költő, *Az elszálló lelki nyugalomról* jegyzetei (1998. október 28-tól november 3-ig) a naplóíró helyzet- és létállapot-jelentései.

A *legszegényebbek gyerekei* című rövid, közbeiktatott esszé Szabó Angéla 2014-ben megjelent könyve (*Holt szezon*) kapcsán a magyar katonaáldozatokról emlékezik meg, akik között nem találhatók politikusoké, igazgatóké, ügyvédeké vagy orvosoké, hanem egy tanítóé kivételével a „többiek kétkezi munkások, jobbára a legszegényebb, legkiszolgáltatottabb sorsú emberek gyerekei voltak”.

A terjedelemben a kötet korpuszának közel felét kitevő *Bombatólcséres gyalázat 1999 tavaszán* feljegyzései a vallottan Fodor András mintájára megkezdett háborús naplót folytatják. A jelzett évszakon túl is haladó, március 25-től június végéig sorjázó beírások alapvetően három dologhoz kötődő eseményekről, történekekről rögzítenek. Egyrészt a harci cselekményekhez, a NATO 78 napon át tartó bombázásához és annak hatásaihoz, amelyek közül a fontosabb létesítmények elleni támadások következtében az áramkimadások, a vízhiány, a folyamatos fenyegetést tudatosító hangfektusok és a repülő kondenzcsíkjainak látványa, valamint a kormány intézkedéseinek eredményei, főként a határátlépés tilalma a saját élet mindennapjaira is kihatottak. Másrészt a magyar közönség sorsához, az egymás iránti erősödő szolidaritáshoz és az autonómiaörekvések alakulásához. S harmadsorban természetesen a személyes és családi stratégiához, amelyet – rendkívüli találékonysággal – a nehézségek kiküszöbölésére, a megszokott rend és életritmus legalább látszólagos fenntartására fejlesztettek ki, példás alkalmazkodóképességgel. Hogy a háború végét követően megnyíló határon át a Balaton Akadémia boglári rendezvényére igyekvő író június 26-i záró soraiban végül fellélegezhesen: „...lassan, nagyon lassan jut el a tudatomig az, hogy ismét szabad ember vagyok”.

Tari István *A téboly sorozatvetőinél* című könyve a szülőföldön maradó, átélő tanú hitelességével ka-lauzol végig a délszláv háború elő-ményektől a békéig tartó folyamatán, mutat be egy – egyediségével is bizonyos tekintetben tipikus – nemzetiségi, értelmiségi sorsváltozatot, adott körülmények között lehetséges magatartásformát. A jelenleg zajló ukrainai konfliktus, annak eseményei tükrében különösen érdemes kézbe venni, nem csak érdekességként forgatható haszonnal.

VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF

Sarusi Mihály: Házról házra a Corvinka

Corvinka Könyvek, 2025

Sarusi Mihály teljesítette vállalását, megjelent békéscsabai utcarajzának harmadik, befejező kötete. *Végig a Corvinkán; Végenincs Corvinka; Házról házra a Corvinka* – így állt össze a trilógia, a teljes utcarajz, s közben élvezetes otthonirodalom született. Másfél évtizedet ölelt fel a szellemi vajúdás, s a végén nem egeret szült a sík. Terjedelmes életművét szemlélve rájöhethetünk, hogy Sarusi hajlamos otthonosan érezni magát Kárpát-medencén belül és kívül, vagabundként a világban korzózva, avagy születési helye kis utcáskáin kóborolva.

Harmincnyolc házsám, ennyiből állt hajdanán Békéscsabán a Corvin utca, a felnőtt emlékezete mégis elbolyonghat a gyermek- és ifjúkor színterein. A pontos helymeghatározás önmagában kaland, helynevek kerülnek elő a múlt kútjából: Kastélyi tized/kerület, Alvégi Fő utca, Zaránd, Fövényes- és Lencsés-ér, Ásott-, Fehér-Körös, Borjúrét, Ábrahámffy-kastély, és így tovább, a puszta felsorolásból szerelmetes földrajz lesz. És azt se felejtjük el megemlíteni, hogy a Corvin utcát Mátyás király természetes fiáról, Corvin Jánosról nevezték el, aki a Hunyadi-birtok örököseként Békés megye nagy részét bírta. A történelmi levegő érzete tehát nem a véletlen műve, nemzedékről nemzedékre öröklődik a hagyomány, az őslakosok, ha elkerültek is innen, magyarról tótra, szlovákról magyarra váltva érték egymást. A Kerekes-kúttól messzire lehetett látni, egészen a középkori falu, Csaba nyomáig.

Történetmesélés közben apropó adódik Bajcsy-Zsilinszky Endre és Áchim L. András görögös sorstragédiájának felelevenítésére, amely mostanra már beépült a kollektív tudatba. Az író megírta Áchim-kisregéjét (*A kaporszakállú nádvágo*), de még nem jutott el a Zsilinszky-regéig, holott szeretne.

Képzletbeli sétánk során a Kis-pázsittól a Nagypázsitig jutunk, helyben vagyunk, anekdotázásra és szikár tárgymeghatározásra bőven nyílik mód, miközben rájöhethetünk, hogy minden mindenel összefügg. Sarusi a legértőbb kalauzunk, hiszen valaha majdnem egész regényt írt *Pázsit* címmel.

De a tájképfestő ma sem hallgatja el az igazságot: a corvinkai gyermeknek nincs hol kergetnie a labdát, igaz, újszülött is alig, a Pázsit és a Borjúrét továbbúnt, a temetőt felszámolják, a jövőkép a lakópark, pedig a terep zöld folt lehetne a házrengetegben.

Merész fordulattal az '56-os csabai falfirkák szemlélői közt találjuk magunkat, egy pillanatra megidéződik a már évekkel ezelőtt elhunyt Kőváry E. Péter író és újságíró alakja, aki itt adatközlőként jelenik meg. Emlékezete pontosan megőrizte a Széchenyi utca feliratát: „Nem kell ilyen Népűjság, minden szava hazugság!” *A csabai Szajján* hajósa egy időben kereste, ki lehetne szülővárosa históriájának leghitelesebb tanúja, míg végül ő maga lett azzá.

A könyv a legjobb példa rá, hogy a helyrajzi számok végtelen felsorolásánál sokkal érdekesebb az emberi sorsok kibontása: kiscgazdából újságárus lesz, parasztpolgárból ellenforradalmár. A Corvinka népe olimpiák lázában ég, a sportkarrier felfelé vezethet az érvényesülés grádicsán, bár nem lehet mindenkiből sztár. Kiokosodunk, az olvasmányélmény leszűrésekor megérthetjük, miért harmónium a kiscgazda lány zongorája.

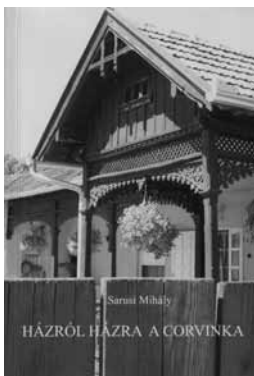
A nyári gyerekek utcaolimpiájának helyén Ónoddi Henrietta olimpiai bajnok családja sportcsarnokot épített volna, de az elképzelés nem valósulhatott meg, mivel a leány az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le. (Ismert, hogy Henrietta egészségi állapota időközben megromlott, gyógyulásáért itthon gyűjtést rendeztek.)

Az utcarajz legérdekesebb részeiben történelmi tablóvá szélesedik, a befogadó az elnevezések, helynevek időbeli változásainak követésekor akarva-akaratlanul felidézi az elmúlt évtizedek sorsfordító pillanatait. Fény derül a csabai-csabjanszki mértéktartás titkára, a kisebbségi katolikus jól érezheti magát a többségi és szlovák evangélikusok közt, a szomszédban román, sváb, zsidó, iparos, kereskedő, vendéglős, melós. A következtetés szinte kínálja magát: a Corvinka maga a világ. Viszont a paraszt kézműipar nyomát, amely hozzátartozott a földművelő társadalom önálló gaz-

dálkodásához, már senki se keresse, mert nincs, megszűnt.

Ellensúlyozásképp Kakuk Marci itteni rokonai, Papri és Vörös Janó, Janki lépnek elő a háttérből, s kezdődhet a múlt hőseihez kapcsolódó sztorizgatás. Egyik helyszín a legendás éjszakai mulató, a Kishajó bár, ahol az úri társaság darvadoz, a csínytevések sora gyorsvasalással indul, majd a kölcsönkenyér fűrészszel jár vissza, hogy aztán nyakkendőlikasztás zárja a sort. A skála az ugrasztástól a durva tréfáig terjed, bár halálos sértődésről szó sem eshet. Mintha *A csabai Szajján* figurái elevenednének itt meg újra, amely novelláskötet annak idején az országos ismertséget hozta meg a szerzőnek. Vadnyugati mesehősök helyett vadkeleti madárijesztőket kapunk, akik nem westerncsizmát és seriffkalapot hordanak, hanem csónadrágot és hegyes orrú cipőt, pálmafás inget, de mi így szeretjük őket.

A néprajzi kutatás irodalommal nemesül, a harmincnégy corvinkai házszám lakói életre kelnek, ugyan a nagybani ló- és disznótartás a múlté, viszont a golya röpülése a magasban, s fiókája a ké-

ményre rakott fészken azt juttatják eszünkbe, hogy „az élet él és élni akar”. Aki az út menti fákról epret szedegetett, s árokpartról papsajtót csemegézett, génjeiben hordozza, hogy az ember a természet része. Az utcarajz nagy kérdések feltevésére és megválaszolására ad alkalmat, s az aktor él a lehetőséggel.

A könyv anyaga műfajilag nehezen besorolható, nem novellákból vagy elbeszélésekből áll össze, hanem inkább publicisztikákból novellisztikus elemekkel. Nem teremt új formákat, sokkal inkább tartalmi kérdésekre helyezi a hangsúlyt, nem Sarusi volna, ha megkerülné a társadalmi problémákat, nem szólna az előregezésről, elvándorlásról, a lélekszám csökkenéséről, „este kiürül a belváros”. Summa summarum, a helytörténetből, helyismeretből, néprajzból valódi irodalom születik.

„Szóvicc, nyelvi humor”: a könyv végére az utcarajzos utcaharccossá változik, s mi képzeletben követjük őt. De az utcaharcos komolyan veendő figura is, ugyanis a felejtésnek üzent hadat.

És ez a legtöbb, amit a művével elérhet.

ARTZT TÍMEA

Tóth Krisztina: Szeleknek fordít

Magvető, 2025

Nejlonszákbba rejtett állattetekem *Csomagként* kerülnek a járdára. Az emlékekből előtűnő apa sünöket éget, és bedeszkázza a madárfészkeket (*Fészkek*); egy terhes nő pedig a kannibálok elszántságával kanalazza a *Dinnye* húsát. Meghökkenítő képekből csak néhány akad, ám a kötetkompozíció olyan szorosra van húzva, hogy többszöri olvasást igényel a struktúra értelmezése.

Az óceáni hidegben születő *Bálnadallal* (2021) szemben nyaralások emlékei morajlanak a *Szeleknek fordít* (2025) költeményeiben, melyek szembenéznek a múlt idővel, az elmúlt évtizedek formáival és motívumaival, nemcsak költői kifejezésmódban, témaválasztásban, de versformában is. A nyolcvanoldalas karcsú kötet tágasságában fénylik a hold

és a hó, szárnyasok repülnek a tó felett, meleg szelőlő simogatja a bőrünket. A természet szépségét, a madarak viselkedését *Film*-szerűen szemléljük derűs meghittséggel. Jelen kötet legszorosabban a *Bálnadallal* mutat folytonosságot, hiszen a „szélfordítás” ötlete is az előző kötet *Kínai utazások* című haikuciklusában bukkant fel: „Őszi levélen / sodródó, messzi mondat, / szélfordításban.”

Hogyan lehet bármit a szélnek fordítani, erre a kérdésre sem egyszerű a válasz, mert nem egy hajó dagadó vitorláját, hanem egy sötét fa ágait látjuk a könyv borítóján napkeltekor. A haikuból idézett cím nemcsak térbeli fordulásra utal. Az új kötetben már módosul a kép és a gondolat: „Éjjeli nyárfa. / Álmaim jeltolmácsa, / szeleknek fordít” (*Hold túje*). Tehát

a széltől hajladozó nyárfa a szélnek fordítja le az álmokat. Az alkotás folyamata olyan, mint a jeltolmácsolás. A költő a nyárfa „a jelek erdejében”, aki a külvilág felé fordítja le a költő álmait; ám ha megfordul a szélirány, akkor a külvilágból érkező ingerek termékenyítik meg a költő álmait, azaz a verseit. Jelen Magvető-kiadványról szólva az utóbbi öt év (2020–2025) termését. A szél felidézi a repülés képzetét is: álomból életbe, életből halálba; azonos alakú szóként pedig a lap vagy a fénykép szélét is jelöli, a kódexek széljegyzetéről nem is beszélve.

Tóth Krisztina kötetében a tudatos kezdet, a *Porhó* (2001) óta nagy szerepet kap az emlékezés, az idő múlásának feldolgozása, a halállal való szembenézés. A *Világadapter* (2016) című kötetben még csak egy kislány húzta maga mögött szánkóként az időt (*Idő, idő, idő*), és *Futamidők* szorították az embert. A *Bálnadal* kötet pedig egy hideg víztömbbe (*Bálnadal*) vezetett, továbbá magánnyal átítatott lét-szimbolikus *Terekbe*. A *Háttér* című expresszív költemény egy bálna feltrancsírozását vonta a fedélzetre – mintha a költő saját eleven húsát boncolta volna fel az objektív líra eszközeivel. Hiszen az alkotás magányos létében mindig ott az aggodalom, hogy maradjon utánunk nyom; hogy ne tűnjünk el az emlékezetből, de az életből sem: „ahogy a lejtőn ereszkedtünk le este, már nem gondoltuk, hogy be kéne pötyögni / azt az egy sort a telefonba, persze, / fontosabb lett az erdőből kijönni, / világított a hó lent a völgyben” (*Hegytetőn*). A *Szeleknek fordít* az élet mozaikdarabkáit veszi lajstromba.

Az első, *Levendulaföld* ciklust olvasva egy stabil párkapcsolatra látunk rá. A lírai alany húsz év nádasából mereng vissza, miközben a csendből és az iszabpól rész-egész metonímiaként kiemelkedik a férfi, aki inkább a meghitt hétköznapiak része, mintsem apollóni: „Naptól meleg a vállad / ismerem ezer éve”. A nő a férfi után megy, és idillikus kettősük közé behatol egy szokatlan metafora, ami megtöri a statikus kompozíciót: „Ott vagyunk rajta ketten, / mint egy családi képen, / lebeg köztünk a bója / hófehér gyerekarca” (*Bója*). Hogy a jövőbeli gyermek kapocs lesz vagy kísértet, összekötő vagy elválasztó elem, azt a lírai én lebegteti.

A *Strand* is a vízparton játszódik, ebben összekapcsolódik az egyéni és az általános élménye:

„Egy ág belóg a versbe. / A világból kilógok. / Jó volna elmerülni / egy fénylő pillanatra.” A látszólag egyszerű sorban „az ág” az egyedi, a „világ” az általánost jelöli (miközben azért minden ág is egyedi). A „be-” és a „ki-” igekötők egymásmellettsége feszültséget teremt, amit az „elmerülni” szó új irányba mozdít el, de mégsem lefele, hiszen a „fénylő pillanatot” (szinesztézia) csakis felfelé törhet.

A második, *Ajtók* ciklusban forgóajtók dobnak minket egyik hétköznapien kiábrándító élethelyzetből a másikba, amiből „ki kellene lépni”, mint a *Menüettben*. A forgóajtók az életcsapdákat jelölik, míg az álom egyfajta kilépési lehetőség, a halál előszobája: „Valamikor, az álom / mélyén, volt itt egy ajtó. / Nyílt egy titkos folyosó, / amit, ha megtaláltál (...) átmehettél / a másik életedbe (...) Keresd meg, hol az ajtó. / Hogyha sikerül, meghalsz.” (*Ajtók*)

Mindennapi jelenségek lehangoló leltára a *Hell*, olyan, mint egy rapszám vagy egy Erdős Virág-féle látélet. Megjelenik benne a város szemete (tampon, doboz, nejlonzacskó) és deklasszált figurái: szatyros néni, lenőtt hajú nő, flitterruhás terhes lány; vézna srác, aki egy képzeletbeli lénynek magyaráz; vak, koldus, lomizó, pizzafutár. Mindenki egyfelé tart: pufikabátban, kínai ruhában, zsellértartással – soros, de nem szoros kötésben – egyenként lobban el életünk: „ahogy mindenre kiül a halála, / a fényreklámban a sötét betűk, / ahogy kiég, kiég, kiég, ahogy / egyenként lobban ki az életünk”.

A „mindegy-forma, s tán dilett”, kiegészítve dilettáns költőket veszi célba némi iróniával a harmadik, *Mintamókus* ciklus címadó verse, melynek a célkeresztjében a mai kultúrpolitika áll: „a mintamókus mogyorónyi álma / hogy belevegyüljön az MMA-ba”. A lírai alany látszólag Dumpf Endre bőrébe bújjik, aki Parti Nagy Lajos *Létbűfé* (2017) című elégiakötetben tűnt fel először, valójában inkább csak úgy tesz, mintha játszana az alteregó-szereppel, hogy így tisztelegjen a hetvenéves pályatárs Parti Nagy Lajos életműve előtt.

A ciklusban olvasható alkalmi verseken érzeni, hogy születniük kellett vagy illett: Nádasdy Ádám hetvenötödik (*Egyél, lakás*) és Vörös István hatvanadik születésnapja (*Nénibácsi*) alkalmából. Utóbbi humoros költemény lett, dacára, hogy az öregedéssel és a mai magyar költőssorral néz szembe: „kárhoz-

tatják a rendszert / mert díjat sose kapnak / [...] / így kellett élni és itt / és aztán belehalni / közben meg írni persze / ha marad még időnk rá –”. Nincsenek írásjelek, csak versszakok, hiszen idővel a nemek és a hangnemek is egymásba hajlanak: „a bácsik nénisednek / a nénik bácsisodnak”.

A ciklus legsúlyosabb verse a „mintamókusok” élén áll. A *Megtanulni halni* tiszteletadás a 2021-ben távozott Kántor Péter emléke előtt; címében a *Megtanulni élni* (1990) című Kántor-vers párja. A költőnő szeretne Kántorral párbeszédbe lépni, elsajátítani tőle a meghalás művészetét; de nincsen hozzá jegyzet, és valójában inkább élni tudni szeretne.

A negyedik ciklus, a *Hold tője* a *Bálnadal*-kötet (2021) *Kínai utazások* című haikuciklusának folytatása. Kissé kilógnak ebből a kötetből a rövidke (tizenhét szótagos) háromsorosok, melyek nem tartalmaznak mellbevágó felismeréseket, de a szóképek és a jelentésváltások felől vizsgálva nagyon trükkösek. Nézzünk meg egyet! „Zuhog a hó kint, / emlékszik rád az évszak / Múltunk keréknyom.” A természetes hóesés objektív és egyértelmű rögzítését követően jön egy megszemélyesítés (emlékszik rád az évszak), ami valójában egy dupla metonímia: ok-okozati, mert nem az évszak emlékszik az emberre, hanem az ember az évszakra; továbbá egy nem- és fajfogalom felcserélésén nyugvó metonímia, hiszen a tél helyett az évszak szót nevesíti. Ezt követi a konklúzió (a szillogizmust záró szekvencia): múltunk keréknyom – ez metaforának tűnik, hiszen azonosításon alapszik; a szemiotika felől vizsgálva pedig indexikus jel, hiszen a keréknyom arra utal, hogy ember járt a hóban. Végül pedig kiderül, hogy a természet tényleg hordozója az emberi nyomoknak, ám ezeket a jeleket mi fejtjük meg, amennyiben tudunk olvasni, azaz jeltolmácsolni.

A költőnő látszólag egyszerű, ugyanakkor rendkívül komplex költői eszközökkel dolgozik. A *Hold tőjé*nek költői kifejezőereje mégis a cikluscímében koncentrálódik. A *Hold tője* egy birtokos jelzős szókapcsolat, mely kiemeli az égen tündöklő fehér hold iránytű jellegét, a teljesség ígéretével kecsegtet; továbbá kifejezi, hogy tűpontos, rövid mondatai valami lényegire irányítják a figyelmet. Ám ezek a sorok inkább ötletmagok, mondatszálak, amelyek a néhány versszakból vagy az egy tömbből álló belső versmonológok szövetébe húzódnak bele.

A kötet ötödik egysége, *A százhusz liter föld* – érzelmileg a legteljettebb ciklus, a szülőkhöz tapadó emlékidézés miatt. Aki Tóth Krisztina költészetét leginkább erős képei miatt szereti, az utolsó ciklusban talál végül izgalmas, feszültséget teremtő versekre. Sőt, olyan köteteken átívelő metaforákra, mint a *Dinnye*, ami a *Bálnadal*-kötetben még emberfejként loccsan szét egy teherautó platóján a *Piac-téren*. Ám ebben a könyvben a friss gyümölcsből kikapart húst egy kannibál falánkságával kanallazza ki a dinnyehéjből egy terhes anya. A gyermekáldás olykor disszonáns módon jelenik meg Tóth költészetében.

A jelentésmezők egymásba fordítása során mintha egy kép különböző jelentéssíkjai néznének egymással farkasszemet. A *Dodó* című versben például egy salátafogót azonosít a szerző a nagy csőrű madárral. Sajnáljuk a kihalt madárfajt, de még jobban sajnáljuk az embert, aki kétféleképpen némítható el: ideiglenesen és végleg. Az emlékek is mozaikosan tapadnak a tárgyakhoz, mint az *Edényfogóban*, amelyből leginkább az anya érintése és az otthon melege hiányzik. A gyermekkor tárgyi világa inkább fájdalmas emlékeket tartogat (*Fészek*), a konyhai *Edényfogó* nemcsak az anyai kéz melegének a hiányát közvetíti, hanem a mindig is nélkülözött szeretetét. A fél pár foltos ráncos kesztyű (az anyai kéz) nem emeli magához a gyermekét (a kislábost): „Kevés ölelni, felemelni. / Forró kislábos, láztól / gyöngyözve, párologva / vártam: hozzám se értél.”

A szeretethiány és a halálfélelem konyhai eszközökben, „elnyílt salátaszedőben” vetül ki: „A részbe benyúlok, levadászom, / befőttesgumit szorítok hebegő, / elnyílt csőrére. Úgyis ez a vége. / Ez lesz. Hallgass, dodó.” A vers allegorikus olvasata szerint a lírai én levadássza a halálfélelmet magában. Az antropomorfizált használati tárgyak katalógusba vétele és elrendezése is eszköze annak a szelíd viadalnak, amit a halál ellenében és az elmúlás elfogadásáért folytatunk, de a szeretethiánnyal nincs mit tenni.

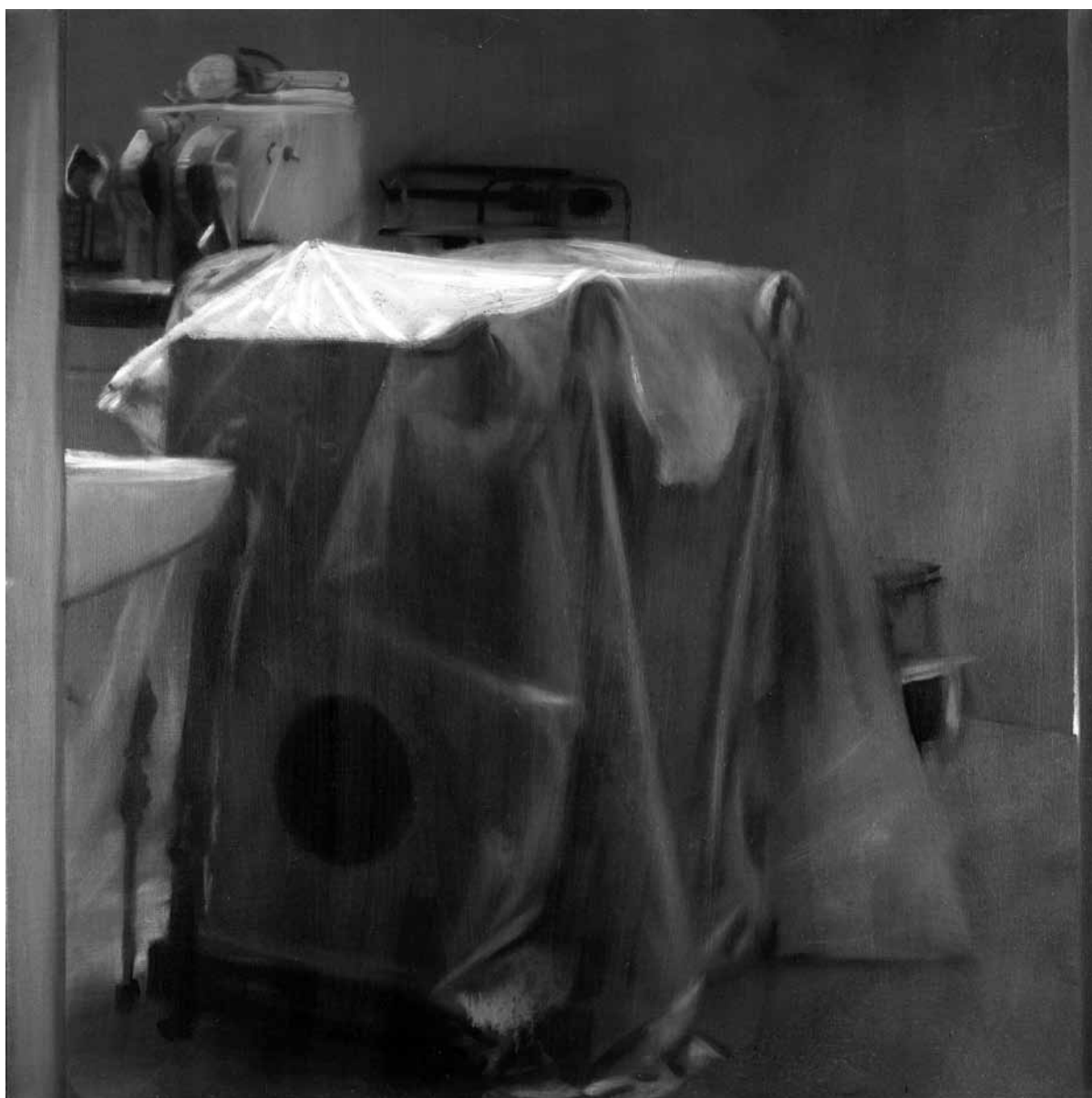
Összességében újklasszicista mesterekre jellemző a stiláris és formai sokszínűség, hideg tónusú, tiszta hang: impresszionista, expresszionista, szürrealista, szimbolista, olykor naturalista képalakítás jellemzi ezt a verseskötetet is, mely egyszerre tárgyias, alanyi és referenciális költészet hordozója. A *Fészek* című záró versben a sünök sírása mellett megjelenik a túlvilág – egy új fészek – ígérete: „Hullott levelekből / égett tüskéssel mind feltá-

madunk”, még a sünt égetők is. Metaforák ütköznek össze, gondolatpárhuzamok teremtenek ambivalenciát a csiszolt formákban, és ennek eredményeként meghökkentő tartalmak is képződnek. Ezek a versek a legemlékezetesebbek.

A nézőpont mindig nyitott, habár a mögötte álló szubjektum rejtőzködésre hajlik – és ezt a rejtőzködést az olvasó nehezen fogadja el. Tóth Krisztina képalkotó és feszültségteremtő ereje mégis felszínre emeli világ-, lét és érzékelésének rétegeit: „Egy fél élet se elég, hogy kibogozd. / Föltekered,

felmész a hegyre, / onnan dobod a múltra, körbehú-
zod / vele az öröklött balatoni telket. / Keresgéled,
hogy hol van a hiba, / hol törhetett meg az a veze-
ték. / Melyik égő a rossz? Mit kéne kicserélni, / hogy
sziporkázhasson az életed? / Egyik vége a Kaszpi-
tengerbe lóg, / másik vége a földben, Ázsiában. / My
Heritage: felvillan néha /egy-egy halvány fény a
Balkánon is.” A motívumok szoros kötésben tartják
költészetét, akár az égőket az Égősor zsinórja –
mely egy újabb motívum az eszköztárában, ezzel
körbecsavarja a múltat és köteteit.

LÁSZLÓ DÁNIEL, Festékkeverő gép, 2012, olaj, vászon, 100x100 cm

KEDVES OLVASÓINK!

Nagyon fontos számunkra, hogy a jövőben is érdekes és fontos tartalmakkal tudjuk kiszolgálni Önöket, és a magyar irodalom és a többi művészeti területek értékeit közvetíthessük.

A múlt évben is izgalmas témákkal foglalkoztunk, a 2025/02. számban a mesterséges intelligencia és az oktatás kapcsolatával, a 2025/06. számban a magyar gyerekirodalom alakulásának új kérdéseivel napjainkban. Ősszel az irodalmi művek filmes adaptációjának lehetőségeire is sort kerítettünk, és megjelentettük szokásos, a játékkultúrával foglalkozó számunkat. Folytattuk kívül-belül sorozatunkat, amelyben a magyar irodalmat külföldi nyelvre fordító kollégáinkkal készítettünk interjúkat.

Idén is hasonlóan érdekes tematikus blokkokkal készülünk a sok szép vers, mélyen-szántó novella, fontos tanulmány és igényes kritika mellett.

Az egyre bizonytalanabb és átláthatatlanabb körülmények között sodródó kulturális életünkben számunkra is fontos visszajelzés és egyben támogatás is, ha előfizetnek folyóiratunkra a Magyar Posta online felületén.

Előfizetőink minden hónapban a postaládájukba kapják a lapszámokat, és kényelmesen végig tudják olvasni a hétfégi reggeli kávé mellett vagy esténként a vacsora után.

Az előfizetéshez elég, ha az alábbi QR kódot beolvasva egy-két kattintást tesznek a Magyar Posta webshopjában:

Tartsanak velünk és a kortárs magyar kultúrával, őrizzük meg közösen különleges értékeinket!